

Batı Almanya'da Türk İşçi Çocuklarının Psiko - Sosyal Sorunları*

Doç. Dr. Neda ARMANER¹⁾

Türklerin ilk ve Ortaçağlardaki tarihsel göç olayları kadar önemli bir göç dalgusu da modern ve teknolojik çağ olarak nitelediğimiz yakın dönemlerde Küçükasya olarak bilinen Anadolu'dan Avrupa'ya yapılan işçi göçü olayıdır, denebilir. Her ne kadar F. Almanya yöneticileri, kendi ülkelerinin bir göç ülkesi olmadığını dünyaya duyurmakta iseler de, hatta 1973 petrol krizi ile işçi göçü duraklama göstermiş bulunsa bile, yirmi yılı geçen zaman zarfında göçmen işçi barındıran Almanya'da doğan ve büyüyen binlerce Türk işçi çocuğu vardır. Bu durum, her iki ülkeyi yakından ilgilendiren sorunlar yaratmıştır. Kamuoyunda «ikinci Kuşak» olarak adlandırılan bu genç nüfus kesiminin belirsiz durumu, başta insan hakları olmak üzere sayısız yeni hukuksal, ruhsal, sosyal ve eğitsel problemleri de beraberlerinde getirmektedirler.

Söz konusu olan husus, Federal Almanya'daki Türk işçi çocuklarının buldukları ortam içerisinde dışarıya yansıyan tutum ve davranışlarıdır. Doğrudan doğruya yapılan gözlemlerle birlikte, basında yer alan pekçok olay, sosyal ve kültürel açıdan uyumsuzlukların ve huzursuzlukların var olduğunu açığa çıkarmıştır.

Türkiye'de, çeşitli kamu kesiminde; bakanlık, üniversite düzeyinde, tüzel ve özel kuruluşlarca yurt dışında çalışanların durumları dile getirilmiş, pekçok toplantı, seminer düzenlenerek, tedbirler önerilmiştir. Böylece elimizde yoğun dokümanter bilgi ve yayın oluşmuştur. Ancak, Türk işçilerinin çok yönlü problemlerini dile getiren bu araştırmalar içinde ana-baba sorunlarını geride bırakan boyutlara varmış olan, onların çocuklarının yani ikinci kuşağın psiko-sosyal durumlarıdır.

Elimizdeki istatistik bilgiye göre, dört ana kara parçasının (Avrupa, Asya, Afrika ve Avustralya) bazı ülkelerinde çalışan Türk işçilerinin, aileleriyle birlikte, en yoğun oldukları ülke Batı Almanya'dır. Ora-

---

(*) Bu konu, «Türk Kültür Vakfı» tarafından İstanbul Alman Lisesi'nde düzenlenen 20 Mart 1982 tarihindeki panelde, Türk ve Alman dinleyicilerine geniş olarak sunulmuştur.

(**) A. Ü. İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

ya giden Türk vaandaşlarının çoğu, kapalı çevre kültürü içinde yetişmiş, Türkiye'nin dahi büyük şehirlerini görüp orada yaşamamış, köy ve kasaba aile tipi geleneklerine bağlı bireylerdir. Böyle bir sosyal yapı içerisindeki aile biçimlerinin, çağın hızlı ve en modern olanaklarını taşıyan büyük şehirlerde, ya da kültürel farklılığı her yönde insanın gözüne çarpan bir ortama zorunlu olarak girmeleri elbette ki çok yönlü aksaklıklara neden olmaktadır. Biz burada sadece ruhsal açıdan bir kaç noktaya değinmek istiyoruz.

Gelişim Psikolojisinde bireyin, özellikle 0-6 yaş döneminde ve giderek çocukluk ve ergenlik çağlarında çevresel faktörlerin etkinliğinde kaldığı bilimsel bir kesinlik taşımaktadır. Şahsiyet psikolojisinin verilerine göre, kişinin normal ya da anormal hallerinde, doğuştan gelen jenetik faktör ile daha sonra çevre faktörlerinin etkilediği davranışların uyumlu bir bütünlük gösterip göstermediği dikkate alınır. Mutluluk, böylece, insanın kendi kendisiyle ve de çevresiyle uyum içinde bulunmasına bağlanır. Aksi halde, psikopatolojik davranışlar gelişerek şahsiyet bütünlüğü bozulmuş olur. Gerçekte sorun, bireyi ve aileyi kuramsal açıdan aşan sistemle ve onun eğitsel düzeyi ile ilgilidir. Her ne kadar, kendi dilleri, kültürleri dışındaki ülkelerde yaşama koşullarının sıkıntılarını çeken yalnız Türk işçileri ve orada büyüyen Türk çocukları değildir. Elbet de tüm göçmen işçi çocukları ülkede uyum yönünden olsun, eğitim açısından olsun, ortak zorluklar içerisinde dirler. Ancak Türk çocukları, İspanya, Portekiz, İtalya, Yugoslavya ve Yunan göçmen çocuklarından bir başka farka daha sahiptir. Bu da dinsel ayrılıktır. Aile çevresinde dine ilişkin tutumların izleri, özellikle gelişme çağındaki çocuklarda yaşam boyu sürecek kadar derinlere iner. Yabancı ülkelerdeki Türk işçi aile çocuklarının, kreş, yuva, okul ya da okul dışı toplumsal etkinlikler içerisinde geçerek büyüdükleri dikkate alınırsa, yabancı kültürde doğal biçimde yer alan dinsel geleneklerle bu çocukların temasları anne ve babalarından çok daha fazladır. Çocuklar, zihinsel gelişimleri açısından dinin kavram ve kapsamına 11, 12 yaşına kadar yeterince giremediklerinden taklitçi tavırlar geliştirirler. Okulöncesi çağlarda ise ancak antropomorfik olarak Tanrıyı düşünebildikleri bir gerçektir. Bu psikolojik nosyondan yoksun olan, özellikle Hıristiyan ülkelerinde çalışan Türkler, İslâm düşünce ve hareketine aykırı gördüğü bir tavır kendi çocuğunda görünce, son derece hassas bir tutum içine girerek çocuğunu hırpalamakta, çocuğa dışarıda iken dini telkin veya propaganda yapıldığı endişesine kapılmaktadır. Bu yüzden çocuğunu yuva ve okula göndermeyen ebeveyn az değildir. Tedbirlerin çevreyi daraltmak veya sertleştirmek biçiminde yürütülmesi, çocukların ruhlarında olumsuz duyguları azaltmak yerine artırmaktadır.

Konuyu birey ve din açısından değerlendirecek olursak, insan motivasyonunun analizinde, güvenlik motivi (güdü) en başta sıralananlar arasındadır. Bunun yanında, ister din kurallarını, ister toplum kurallarını öğretme yolu ile eğitilmesi istenen insan, düşünen ve duyan bir varlıktır. Başta Freud olmak üzere onu işleyen pek çok araştırmacı (A. S. Sullivan, E. Ericson ve F. Sears ve diğerleri) insanlarda en temel iki duygunun sevgi ve bağlanma duygusu olduğunu ileri sürmüşlerdir. Gelişim psikolojisi bilim dalında yapılmış pek çok araştırma, insanın doğuştan sevgiye eğilimli olduğunu ortaya koymuştur. Dinsel eğitim ve öğretimin tüm büyük dinlerde, insanların bu motivini, geliştirecek biçimde işlemesi, şahsiyet psikolojisi açısından büyük yarar sağlayacaktır. Halbuki bunun yerine, yabancı kültürle çelişki içine girme ve savaşım oluturulmaktadır.

Yukarıda da kısaca değindiğim gibi, Türkiye'nin çoğunlukla kapalı çevrelerinden çıkararak, gelişmiş Batı ülkelerine giden Türkler, orada yaşamaya başladıkları toplumun kültürüne karşı ön yargılarla karşı koymakta ve bu tutumlarını kendinden sonra gelen genç kuşak üzerinde daha da dar ölçüler içinde sürdürmektedirler. Kendilerine yarı doğru, yarı yanlış biçimde anlatılmış olan Hıristiyanlaştırılmaya ya da yabancılaştırılmaya ilişkin endişeleri belirli ölçüde de ulusal duygulardan kaynaklanmaktadır. Oysa bilinçli olarak o ülkenin kültürünü tanımaya çalışmak ve özellikle bunu 2. kuşak üzerinde uygulamak bir zorunluluktur. Bu zorunluluğu kavrayamayan Türk işçileri, belirli bir süre bu direnişlerini sürdürebilmektedirler. Fakat yabancı kültür içinde yetişen çocuklar eğer vuvaya, okula başlatılmışlarsa Türk işçisinin evine ister istemez yabancı eğitsel ve kültürel sistem girmeğe başlar. Bu noktada ana-babayla yabancı kültür arasında dolayısıyla, ana-babayla çocukları arasındaki çatışmaların, uyumsuzlukların başlatılmaması çocukların ruhsal ve zihinsel gelişimi açısından elbet de yararlıdır. Bulunduğu ülkenin çocuklarıyla, yaşlılarıyla ilişki kurabildikleri için, Türk çocukları yani 2. nesil, 1. nesilden daha değişik biçimde yargı ve düşüncelere sahip olmakta, içinde yaşadığı toplumun kültürüne ve toplumsal yaşam gereklerine, ana babası kadar yabancılaşmamaktadır.

Yabancı ülkede yaşlılarının eğitsel düzeyinden yoksun bırakılanların kapalı çevre tutum ve dinsel geleneklerin baskısına maruz kaldığı açıkça bilinmektedir. Federal Almanya'da, az da olsa bazı aileler, okul çağındaki çocuklarından yalnız erkek çocuklarını okula göndermekte ve ayrıca Kur'an kurslarına da yollamaktadırlar. Fakat kız çocuklarını okula göndermeyip sadece Kur'an kurslarına göndermekle yetinen aileler vardır. Bunun nedenleri, annenin de çalışması ha-

linde evdeki küçük bebeğe ablanın bakmasından ileri gelmekte, bazan da aile kızlarının Almanlaşmasından ya da Hıristiyanlaştırılmasından çekinmektedir. Bu gibi (tendence)ların varlığını sezen bazı din sömürücüleri, parasal, siyasal ve ideolojik telkin ortamı kurma fırsatını bulup bugün illegal durumunda yüzlerce Kur'ân kursu açmışlardır. Elbette ki iyi hizmet görülmeyen yere kötüsü gelip yerleşir, ilkesi burada da geçerli olmuştur. Aradan çeyrek yüzyıl geçmiş olmasına rağmen dinsel eğitimin devletçe erken planlanıp, programların uygulanmasına hâlâ tam olarak geçilememiştir. Ehil olmayan kadrolarla, yaptırıldığı zannedilen hizmetler boş gitmektedir. Bunların ilginç detaylarına geçmek bu yazının boyutlarını çok aşar. Ancak şu kadarına değinmek isterim : Din, bir telkin ve inanç alanı olması dolayısıyla, kişinin, özellikle çocukların doğrudan doğruya tutum ve davranışlarını etkiler. Konuya dar açıdan bakacak olursak, dinin bireysel olduğu, hatta mistiklik haliyle, yüksek dinlerde duygu, düşünce ve tavırların (attitude)lerin tamamen kişisel ve derunî bir yaşantı (experience veu) olarak değerlendirildiği bilinmektedir. Ama bu sadece din psikolojisi açısından bir değerlendirme olur. Halbuki, din aynı zamanda sosyolojinin, daha özel deyişle din sosyolojisinin, kültür antropolojisinin ve de eğitimin konusudur. Böylece bireye ilişkin, fakat bireyi aşan bir faktördür de. Francis Bacon'ın ifadesiyle «din, toplumun en güçlü zinciridir» (Lâtince olarak, Religio Praecipium, Vinculum Societatis) tanımı anlamlıdır. Eğer bireyler inisiye olmadıkları, uyum sağlayamadıkları yabancı bir ülkede yaşıyorlar ise, dinsel gruplar, cemaatler olarak bir araya gelirler. Adeta zincir halkaları oluştururlar. Din sosyolojisinde otorite olan Ord. Prof. Dr. Hans Freyer'e göre din, tek tek bireylerin duygularının en derin tabakalarına iner ve yakın bir bağlantı içinde bireyler arası bir dayanışma kurar. İşte, biz de esas itibariyle Federal Almanya'da bulunan ve dinsel azınlık durumunda olan Türklerin kendilerine yakın ve toplu çevreler oluşturduklarını, çocuklarını da bu (milieu) ortam dışına pek çıkarmak istemedikleri noktasında durmaktayız.

Madalyonun öbür yanı için de söylenecek hususlar vardır ve bu durumu karşı açıdan da değerlendirecek olursak; aynı motiflerin Hıristiyan toplumu için de geçerli olduğu söylenebilir. Ayrıca, Batılıların İslâmlık hakkındaki kanaatleri, yüzyıllardan beri Kilise tarafından tek yanlı olarak işlenmektedir. Yanlış ve eksik bilgilere dayalı olarak yapılan belirlemeler, oluşturulan ön yargılar, üstelik kuşaktan kuşağa da aktarılmaktadır. Bu projüje'lere dayalı olarak bugün bile büyük ölçüde yayımla, sözle telkinlerin yapıldığı açıkça bilinmektedir.

Gerçekten, her ülkenin hümanist ve laik aydınları, büyük bir hoşgörü ve anlayış içinde karşılıklı dine ve dindara saygı gösterdikleri halde, objektif değerlendirmelerin dışında kalan yığınlar üzerinde din eğitim metot ve usûplarının, her halde karşılıklı olarak yumuşatılması gereğine yürekten inanmış bulunmaktayım. Bu ne için gerekli? Elbetteki yetişen yeni kuşakların duygularında stres yaratmaması, onları birbirlerine yaklaştırmaları ve mutlu kılmaları için zorunludur. İşte, Federal Almanya'da iki eğitim anlayışı ve dinsel telkinler arasında bocalayan Türk çocuklarının ruhsal durumu acı tabiiolar ve psikotik sendromlar halinde karşımıza çıkmaktadır. Nereye, hangi toplum geleneğine bağlı olacağını şaşırarak çocuk ruhu bölünmekte, bunun sonucu olarak da huzursuz, asi davranışlar geliştirmektedir. Türklerin genelde karakterleri pasiflik değil, aktifliktir. Onun için, ruhsal depresyon geçiren çocuk ve gençler (agresif) mütecevaz durumlar yaratmaktadırlar. Bu nedenle, Almanya'da birçok doktorlar, Türk çocuklarında gördükleri kliniksel buluntuların fazlalığına dikkati çeken bilimsel yayınlar yapmaktadırlar. Yetişkinler bile, yaşanan kronometrik hayata zor uyum sağlarken, çocuklardan içinde buldukları koşulları değerlendirmesini, belli bir yaşam biçimini seçip onu kabullenmesini bekliyoruz.

Türk çocukları için talihsiz bir durum da ön yargılı Alman genç ve yetişkinlerinin davranışlarından ötürüdür. Türk işçi çocukları, yaşamakta olduğu ülkelerde ait olma ve sevilme duygusunun tatmini yönünden hiç de şanslı görünmemektedirler. Gururlu Türk vatandaşları, horandığı, itildiği bir ortamdaki hayâl kırıklığını da kendi grubu ile bir dayanışma oluşturmağa çabalamakla bu duyguyu tatmin yoluna girmektedirler. Fakat herhalde büyük ruhsal bocalamaları yenemiyenler az değildir. Çeşitli stresler ve bunalımlar altında kalarak ailesini terkedenlerin, evden kaçanların ve intihara teşebbüs edenlerin Federal Almanya polisine yansması seyrek görülmeyen olgulardır. Zaman zaman Türk basını yoluyla Türk kamu oyu da durumu bilmektedir.

Bu kısa yazı çerçevesinde, şu noktaları belirtmekte yarar görmekteyim.

Çağımızın teknolojik gelişmeleri sonucu ulaşım, iletişim araçları türü telekomünikasyon yoğunluğu içerisinde olan insanlar birbirlerine daha çok yaklaştırılırken, bütünleşme yerine şunu görüyoruz. Yabancılaşmış bireyler, gruplar... Öyleyse, başta din eğitimi olmak üzere, tüm katı tutumlara yer vermeyen şovenist mantalitelere uzak bir eğitim düzeyine, ve sistemine girmeyi, bunu organize ederek gelecek kuşakların mutluluğu için çalışmayı gerekli kılmalıyız.

K a y n a k  a :

- ABADAN, UNAT, Nermin : Gçmen İşçi ocuklarının Sosyo-Psikolojik Ve Eğitsel Sorunları, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Araştırmaları Merkezi (Yurt Dışındaki Türk ocuklarının Eğitimi Sorunları Semineri, Ankara, 1979).
- EPPINK, Andreas : Les Problemez Socia-Psychologiques des Enfants des Migrants et Leurs Conflits Culturels CIME (Comité Intergouvernemental pour les Migrations Européennes) 4. Semineri, 8-11 Ma-yıs 1979, Cenevre.
- Almeida, Z. : «Aspects Psychoociaux et Psychopathologiques de la Transplantation» Ia Santé des Migrants, Dıçıt et Liberté, Paris, 1977, pp. 103-128.
- BERTHELIER, D. : Ies Enfants des Travailleurs Migrants, Problemes Psycho-Pédagogiques et Médico-Sociaux. Journées d'études sur les problèmes posés par la Scolarisation des enfants des travailleurs Migrants, Lyon. 1976.
- ZTEK, Zafer : Bertan, Mnevver, Aygn, Remzi, nel, İnan; Healt Problems of the Turkish Migrant Workers Children Living in West Berlin, Hacettepe niversitesi, Tıp Fakültesi, Ankara, 1977, 7-10 Haziran 1977 tarihli «Gçmen İşçi ocukları» Semineri.
- AYTAÇ, Kemal : Federal Almanya Okul Sistemi Ve Türk İşçi ocuklarının Eđitimden Eleniři, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Yurt Dışındaki Türk ocuklarının Eğitim Sorunları, Ankara, 1979, ss. 102-104.
- ANDA, Muzaffer : Almanya'da İki Terbiye Arasında Bocalayan Türk ocukları, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi I. Din Eğitimi Semineri, 23-25 Nisan 1981, s. 294.